

Document d'anàlisi
i reflexions

LA

PARTICIPACIÓ

INFANTIL A

LES ENTITATS

DE LLEURE

Desembre 2021

Col·laboracions:

Amb el suport de:

Amb càrrec a l'assignació del 0,7 % de l'IRPF

ÍNDEX

1. Presentació	5
2. Consideracions inicials	8
Enquestes Esplac	9
Enquestes Acció Escolta	15
3. Consideracions finals: apunts i recomanacions	24
4. Annexos	27
Fonamentació teòrica	27
Bibliografia comentada	44
Enquestes utilitzades	47

Presentació

Tota persona ha de ser protagonista de la seva vida, activa en tots els seus espais vitals.

La participació dels infants i adolescents és un element clau i imprescindible en les entitats de lleure educatiu, que fa que aquestes puguin esdevenir una escola de ciutadania i un espai de creixement personal. Els infants i adolescents, per sentir-se part del projecte, han de gaudir d'espais de participació real on exerceixin els seus drets i assumeixin les seves responsabilitats, i no només això, sinó espais on vegin que les seves aportacions són transformades en fets reals i tangibles. Cal reconèixer l'interès superior de l'infant, fomentar la seva capacitat d'acció.

Avançar en el treball de reflexió al voltant de la participació infantil a través de les entitats de lleure educatiu respon, d'una banda a la pròpia necessitat i interès manifest des d'Esplais Catalans i Acció Escolta, per treballar el tema i desenvolupar una eina des de la base, tenint com a principals protagonistes els propis infants i adolescents. I d'altra, a la necessitat de repensar el relat, la necessitat del canvi de paradigma on l'infant passi de ser l'objecte a subjecte actiu, per promoure contextos que facilitin l'apoderament de l'infant com a subjecte de dret, capaç de transformar l'entorn i defensar els seus drets.

Alguns dels elements identificats com a punt de partida per la confecció d'uns indicadors d'avaluació que ens ajudin a analitzar el nivell de participació infantil en el si de les entitats de lleure educatiu són:

1. **Aprendre a participar és un procés que dura molts anys i que, de fet, com qualsevol aprenentatge, no s'acaba mai.**
2. **La participació és un dret i, com a tal, mai pot ser negada ni imposada.**
3. **Per educar en la participació, és imprescindible que l'entorn també sigui participatiu.**
4. **La participació ha de ser voluntària.**
5. **L'existència de graus o nivells de participació.**

Esplais Catalans, Acció Escolta i la Fundació Ferrer i Guàrdia decideixen engegar un grup motor de treball per tal de crear una metodologia per analitzar els nivells de participació que existeixen en les entitats de base. En aquest grup motor, es compta amb l'acompanyament professional de l'expert en participació infantil i part del claustre de l'Escola Lliure el Sol, el Doctor Fermín Rodríguez.

El grup inicia el seu treball durant el segon trimestre de l'any 2020, una vegada ja començada la pandèmia de la Covid-19 i tenint en compte les conseqüències que suposa aquesta per l'activitat de les entitats de lleure. Durant els primers mesos, el grup treballa en la generació dels indicadors que conformaran les diferents enquestes proveïdes tant a infants i adolescents com monitores/caps dels grups de joves participants. Durant el primer trimestre de l'any 2021 es realitza l'enviament de les diferents enquestes a les entitats de base de cada federació.

Un cop recollits els resultats de les enquestes, des de la Fundació Ferrer i Guàrdia es tracten les dades i s'analitzen els resultats. Aquest document presenta els resultats en un format de lectura fàcil i interessant per tal de convidar a totes aquelles parts de les federacions del lleure educatiu participants a reflexionar i debatre sobre la gestió de la participació infantil en les seves entitats.

Fundació Ferrer i Guàrdia

La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia és una entitat sense afany de lucre que des de 1987 treballa en l'àmbit de la joventut, l'educació, la participació democràtica, la ciutadania europea i les polítiques públiques, en general. És un think tank generador de coneixement que des de la investigació social aplicada, aporta propostes estratègiques i assessoraments a les administracions públiques i a les entitats. Dona suport al moviment associatiu i té aliances amb entitats d'educació popular arreu del territori català.

Entitats col·laboradores

Acció Escolta

Acció Escolta de Catalunya constitueix una proposta d'educació en la llibertat des de l'escoltisme; una escola de ciutadania activa, democràtica, laica, progressista i catalana. Té la finalitat de contribuir a l'auto-formació de persones lliures, compromeses, coherents i obertes, disposades a transformar la societat i construir un món millor i més just. L'escoltisme és un sistema educatiu compromès, democràtic i participatiu, en què es descobreix fent; per mitjà de l'acció.

Esplais Catalans

Esplais Catalans és una associació d'esplais laica i progressista que treballa des del voluntariat per a la transformació social. L'esplai esdevé una escola de ciutadania per a infants, joves, famílies, monitores i monitors; una forma d'educació popular. Esplais Catalans és el resultat de la voluntat dels esplais i de les persones membres de comptar amb espais d'intercanvi, d'aprenentatge i d'acció conjunta. Fan promoció de la igualtat, la llibertat, la participació associativa, l'educació ambiental i els drets dels infants.

2

Consideracions inicials

La prospecció realitzada sobre la participació infantil a les entitats s'ha basat en la teoria dels components de la participació. A partir de la definició d'aquests (ser informat, emetre opinió, ser escoltat i incidència) s'han redactat una sèrie d'indicadors basats en el funcionament de les entitats i el seu dia a dia. Aquests indicadors són qualitatius i pretenen verbalitzar situacions fàcilment observables pels grups enquestats, per tal de poder analitzar la informació en termes de comportaments i actituds corresponents als components de la participació expressats, i poder identificar-los per una anàlisi sobre l'estat de la participació infantil. També s'han inclòs indicadors d'impacte per la seva valoració per part dels equips dirigents.

Val a dir que la resposta (la participació, paradoxalment) no ha estat l'esperada o la desitjada. El volum d'entitats i, per tant, d'infants, adolescents i monis/caps és exponencialment més gran al nivell de participació. Aquest ha de ser un primer indicador a analitzar per totes plegades i per les entitats en particular. Quins són els aspectes que han limitat, impedit, o impossibilitat la participació? El format? La temàtica? Les vies de canalització o comunicació? En tot cas, tenint en compte que el procés s'ha dilatat en el temps (però que també, ha existit una pandèmia pel mig) cal fer una anàlisi d'aquestes qüestions.

Producte d'això, la quantitat de respostes a analitzar no es pot considerar una mostra significativa per un estudi curós i científic sobre el tema, tot i que en podem fer una aproximació inicial que, segurament, reflectirà aspectes de la realitat tot i el biaix que implica que la mostra no sigui del tot representativa: cal tenir en compte que en el cas dels esplais d'ESPLAC no es compta amb cap resposta des dels indicadors i s'ha analitzat una eina pròpia desenvolupada anteriorment per la Federació amb també poca participació. En el cas de les realitzades per Acció Escolta, hi ha molta participació d'una entitat i molt poca de la resta. Cal valorar aquesta premissa prèvia per contextualitzar correctament l'anàlisi fet: es realitza sobre les respostes obtingudes amb la prudència d'una generalització relativa.

Dit això, es començarà per l'anàlisi comentada dels resultats. S'ha fugit del format de gràfiques i quadres per un format més redactat i intercalat directament amb els comentaris i reflexions que se'n deriven, ja que es creu més àgil en la seva lectura, comprensió i en la reflexió (que és el que pretén aquest document). En cada resultat es comenta i s'apunten preguntes i qüestions que poden ser reflexionades pels equips, tant per comparar les situacions amb les seves realitats com per plantejar noves reflexions.

Cal dir, també, que el treball no està finalitzat sinó obert. Aquest és un tret de sortida. El format de l'enquesta és un document d'autoanàlisi que pot ser utilitzat per qualsevol entitat en el moment que ho desitgi com una eina per començar el debat intern i el treball de noves propostes.

ENQUESTES ESPLAC

S'han agrupat les preguntes per relació temàtica de forma que la seva lectura progressiva ofereixi una visió agrupada.

Cal tenir en compte que, el redactat de les respostes ha estat realitzat prèviament per l'equip enquestador de forma que s'indueix a un tipus de resposta però també, a la vegada, es reflecteix una concepció determinada sobre la participació que s'analitza en cada resposta.

1 COM D'IMPORTANT ÉS LA PARTICIPACIÓ AL TEU ESPLAI?

Un 71,42% creu que és un pilar bàsic, per la qual cosa treballen en un procés constant de revisió de les "seves pràctiques" i es segueixen formant en el tema. Un 28,57% creu que és important però que tampoc faran només això, que també hi ha altres coses.

APUNTS REFLEXIÓ

Cal veure quines són aquestes pràctiques. Les entitats haurien de fer una introspecció sobre el que consideren pràctiques de participació. A partir d'aquesta anàlisi, es podria situar en un punt de l'escala Hart i veure quins són els canvis que permetrien anar avançant en l'escala.

Aquest resultat és sobre 14 respostes d'un volum exponencialment molt més important de monitores. Ja s'ha apuntat que la manca de participació en l'enquesta és un símptoma/indicador que alguna cosa està fallant en l'atribució de la importància real de la participació. Sembla que continua sent més un discurs que una pràctica, i malgrat que es donin els escenaris i mitjans, hi ha una manca de consciència real d'aquesta importància. Com s'ha dit, segur que hi ha altres factors influents, però, segons el que expressen els responsables d'Esplac i Acció Escolta, ja és habitual la dificultat per obtenir resposta en aquestes crides col·lectives i per participar en els òrgans ja existents.

És una errada pensar que la participació és només una activitat a fer, a la que s'ha de dedicar una estona. La participació és una metodologia, un valor infusionat en tot el que es fa. És una forma de fer, de ser i d'estar. No impedeix fer altres coses; és la forma de fer les coses. És el quotidià. Cal un canvi en la concepció del que és i resignificar la participació.

2 I EN UNA ESCALA DE L'1 AL 10, QUANT D'IMPORTANT ÉS PER L'ESPLAI?

Hi ha una manca de **cultura participativa**, "no estan acostumats que se'ls preguntin què volen fer" segons un 57,14 % i segons un 42,85% els infants saben, poden i volen participar en la presa de decisions de l'esplai.

APUNTS REFLEXIÓ

Entendre per cultura participativa, preguntar quines activitats volen fer els infants és una forma molt esbiaixada d'entendre la participació. A la següent pregunta es reflexiona.

Perquè un infant respongui a la pregunta "què vols fer?" en el sentit que li fa la monitora, cal un grau de maduresa i/o un treball previ important d'educació en la participació. La resposta serà emocional generalment, serà del moment i condicionada per un adult que espera resposta i, per tant, també condicionada a una certa desitjabilitat social (què penso que vol escoltar l'adult que em pregunta).

3 ELS INFANTS DEL GRUP PODEN ESCOLLIR LES ACTIVITATS DE...

Aquesta pregunta podria relacionar-se amb els components "emetre opinió" i "ser escoltats". Només un 57% escull les sortides i un 42,84% algunes de les que es fan en dissabte.

APUNTS REFLEXIÓ

És recurrent la idea que participar és només o principalment escollir activitats. Les monitores són les qui tenen el criteri pedagògic per seleccionar les activitats que els portaran pel camí dels objectius establerts. En aquest procés, la consulta i participació dels infants és per dissenyar de forma que un treball en equip conformi una programació determinada. Només escollir activitats com un procés buit, sense antecedents d'informació, etc., únicament demanant "què voleu fer", és una falsa idea de participació.

La participació dels infants pot estar també en aspectes com l'organització dels espais, elaboració de normes, etc. L'aprenentatge del rol individual en una comunitat i en la construcció col·lectiva és un pilar bàsic en l'aprenentatge de la participació. La participació és un procés de cessió de poder.

4 DEIXEM TEMPS LLIURE A L'ESPLAI...

Un 64,28% quan ho demanen els infants/adolescents, un 28,57% diuen que no hi ha temps lliure perquè consideren que no el necessiten pel poc temps que passen a l'esplai, i un 7,14% diuen que ja ho fan a casa seva.

APUNTS REFLEXIÓ

Que s'entén per temps lliure? Descans? El temps lliure és un temps no controlat per l'adult. Pren sentit si és un temps per tal que els infants puguin organitzar-se de manera lliure o per completar les propostes que l'adult fa. És interessant premeditar estones sense el "control" adult com una forma d'aprenentatge de l'organització comunitària.

5 ESTEM AL MIG DE L'ACTIVITAT D'ESTIU I ELS INFANTS ENS DEMANEN QUE VOLEN PREPARAR UNA ACTIVITAT...

En general, el 100% accepta d'entrada, escoltar els infants en la seva demanda. Però només un 14,28% diu prioritzar aquesta demanda i "deixar-los" escollir en quin moment portar-la a terme i que ja s'adaptaran la resta d'activitats. La resta, un 85,71% diu dedicar una estona a parlar-ne, veure què volen fer i què necessiten, i si és viable.

APUNTS REFLEXIÓ

La resposta reflecteix la posició adultcèntrica de les monitores que "deixen" o no fer l'activitat, o que valoren prenent una decisió final.

Les persones adultes hem d'aprendre que la participació és un procés d'apropiació i no de concessió. Així doncs, és aquesta una de les parts més difícils: la cessió de poder.

Quines fórmules ens poden ajudar a vehicular aquestes demandes? Com convertim la realització d'activitats en un procés de construcció conjunta on els rols estiguin establerts, no per criteris de jerarquia, sinó de funcionalitat? És això possible amb infants?

6 QUAN UN INFANT NO VOL PARTICIPAR EN L'ACTIVITAT DE L'ESPLAI...

Un 71,42% intenta esbrinar els motius i un 28,57 % diu no obligar, ja que "la participació és un dret i això dels drets dels infants ens va molt".

APUNTS REFLEXIÓ

Què s'entén per no voler participar de l'activitat? Això significa, una vegada més, la polivalència amb la qual es fa servir el terme participació. Cal un procés per consensuar "de què parlem quan parlem de participar".

Un infant pot no tenir ganes, no agradar-li el joc/activitat, no sentir-se motivat/da o voler cridar l'atenció de l'adult... No participar és una forma de participar. Si és recurrent aquesta no participació (individual o grupal) alguna cosa ens estan dient de les nostres activitats o del que estem fent. Respectar l'opinió dels infants és escoltar-los quan no els preguntem, escoltar les seves actituds i observar els comportaments davant les nostres accions.

La part important és: un cop esbrinem els motius, què fem? Com actuem? Transformem? Escoltem activament?

7 QUI FA EL CALENDARI DEL CURS O TRIMESTRE?

Un 14,28% diu que el fan conjuntament infants i monis els primers dissabtes i que el van revisant al llarg del curs; un 42,85% que només el fan les monis del grup revisant-lo de vegades amb altres monis de l'assemblea i un altre 42,85% diu que les monis fan una primera proposta i els infants l'aproven i/o suggereixen canvis.

APUNTS REFLEXIÓ

És força interessant la tercera opció, la qual situa rols en el treball en equip. Cal insistir en veure com la majoria té la concepció que la participació passa per escollir activitats.

Quins altres espais/àmbits de decisió poden tenir els infants a l'entitat?

8 A L'ESPLAI ELS INFANTS...

No tenen cabuda als espais de decisió segons el 57,14% tot i que tenen els seus propis espais per fer propostes que després "valoren" des de l'equip de monis. Per a un 42,85% tenen cabuda en alguns espais de presa de decisions com les reunions de grup i algunes de les assemblees de monis.

APUNTS REFLEXIÓ

Per a l'aprenentatge de la participació és important disposar d'espais de decisió plena on poder practicar el debat, opinar i decidir, i analitzar conseqüències de les decisions preses. On podem situar aquests espais? Si permanentment els infants només opinen però decideixen altres (adults)... Com s'aprèn aquesta responsabilitat? Si les propostes que faig depenen de la valoració d'un altre... quin és el meu espai de decisió?

9 ELS OBJECTIUS DEL GRUP D'INFANTS...

Els escullen les monis, ja que ho consideren part de la seva tasca educativa el 57,14%; un 28,57% diuen plantejar-lo les monis i un 14,28% diuen escollir-los conjuntament amb els infants i després miren com assolir-los.

APUNTS REFLEXIÓ

Cal no confondre la responsabilitat educativa de ser qui determina els objectius amb establir processos per la recollida d'informació, interessos i necessitats dels infants com a part del procés de diagnòstic necessari en tota intervenció educativa (i aquest pot ser un procés participatiu molt important). En aquest procés l'educador/a pot desenvolupar tècniques i dinàmiques participatives per després elaborar objectius que els ha de centrar en l'infant.

Quina maduresa o competències tenen els nostres infants per entendre que és un objectiu educatiu? Els hi podem demanar així, directament? Aquesta torna a ser una idea equivocada del que és participar, cal tenir una visió més àmplia.

La participació requereix cessió de poder, però cal no confondre-ho ni amb cessió de responsabilitat ni amb compartir la responsabilitat. Participar és treballar en equip. Com incloure en aquest equip als infants?

10 L'ESPLAI ES TROBA EN UN POBLE/BARRI ON HI HA VIDA ASSOCIATIVA. ELS INFANTS HI PARTICIPEN...

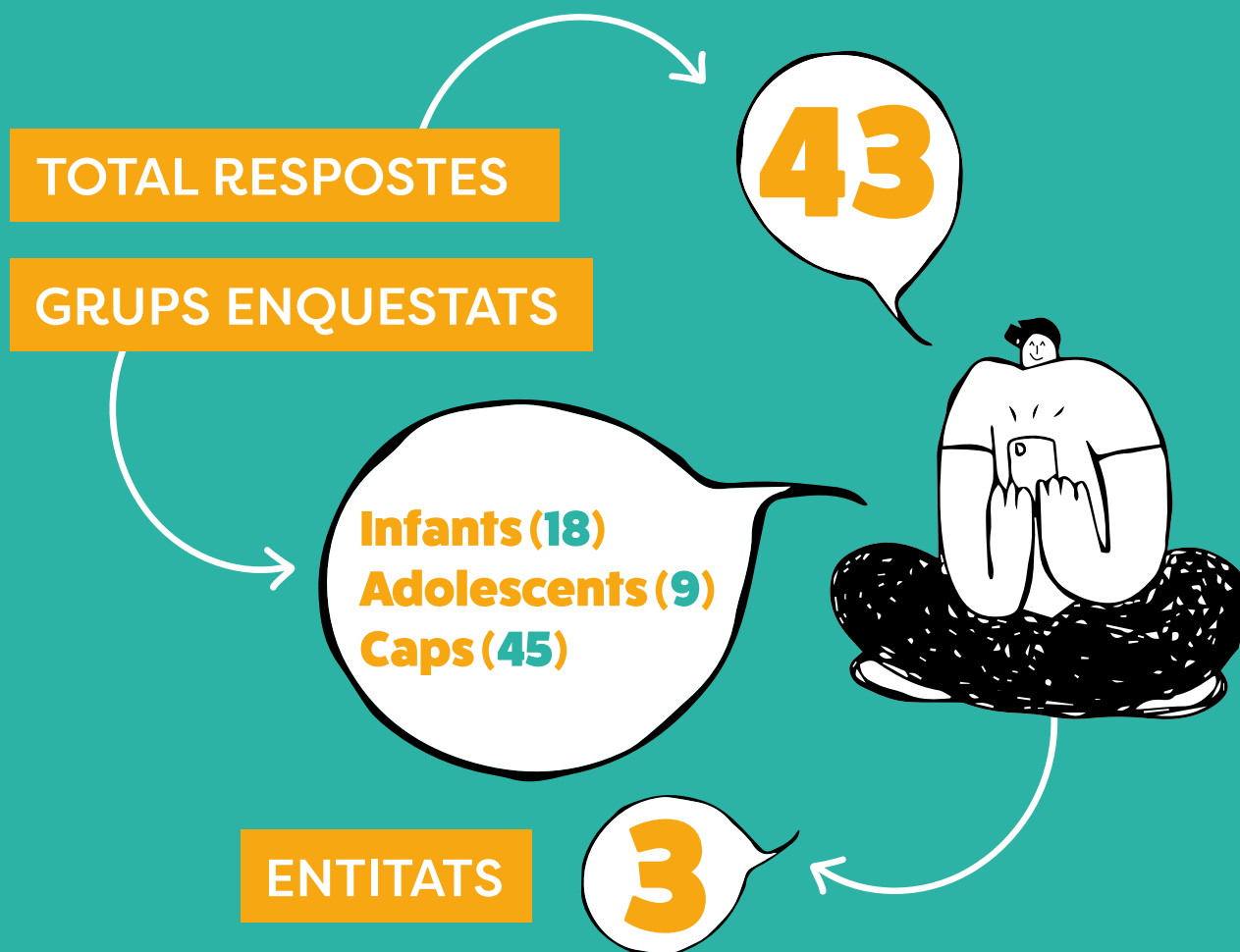
Segons un 35,71% els és complicat que els infants estiguin implicats com ho està l'equip de monis, ja que no són espais pensats per a infants (horaris, formes d'accés a la informació...); una altre 35,71% diuen que les monis s'encarreguen dels temes organitzatius i de contacte procurant que els infants participin de les activitats per que coneguin persones, col·lectius i propostes; un 14,28% pensen que d'això s'encarreguen les monis i que els infants no hi pinten massa en el que fan i, finalment, una altre 14,28% diu que si no ho fan ni les monis com ho han de fer els infants.

APUNTS REFLEXIÓ

Com considerem els infants a la nostra entitat? Són membres d'ella? Si és així, són de ple dret, com nosaltres? Com vehiculem la seva participació en igualtat de condicions amb la nostra? Són usuaris d'un servei educatiu que realitzem? Quins drets tenen a l'entitat? Quins deures? Aquestes preguntes ens poden ajudar a reflexionar sobre el grau de participació protagonista que donem o no als infants.

Com poden els infants aprendre a transformar la societat si no els mantenim en contacte amb aquesta realitat, començant per la més propera?

ENQUESTES ACCIÓ ESCOLTA

S'han agrupat les preguntes segons els diferents components que s'identifiquen en la participació infantil, de forma que la seva lectura progressiva ofereixi una visió agrupada.

Cal tenir en compte que, el redactat de les respostes ha estat realitzat prèviament per l'equip enquestador de forma que s'indueix a un tipus de resposta però també, a la vegada, es reflecteix una concepció determinada sobre la participació que s'analitza en cada resposta.

COMPONENT SER INFORMATS

Infants

Un 100% dels infants enquestats afirmen que les caps els expliquen com funciona el cau i les tasques que hi realitzen.

Un 94% diuen que les seves caps els han explicat com poden participar, dir el que pensen i senten de les activitats front un 5,5% que diu que no ho han fet. El 100% també afirma que quan vol saber coses del cau hi ha una persona o més per poder consultar i/o resoldre els seus dubtes.

Adolescents

El 100% diu saber com funciona el cau perquè li han explicat les caps.

El 77,78% coneix, a més de les activitats que fan amb el grup, les tasques que fan les caps al cau perquè els hi expliquen, un 22,22% diuen que no. El 88,89% sap que té dret a participar, a dir el que pensa i sent de les activitats i del que passa al cau perquè els hi han explicat les caps, un 11,11% diu que no.

El 10% afirma que quan ells i elles o la seva família tenen dubtes, hi ha una persona o més per poder consultar i/o resoldre aquests dubtes.

Comentaris: És molt alta la percepció dels infants i adolescents de rebre informació sobre l'entitat i el que fan les caps. Aquest, es podria concloure, com un component que es compleix de forma satisfactòria.

Caps

Un 60% afirma que l'equip de caps expliquen als infants i adolescents el funcionament de l'entitat davant d'un 40% que diu no fer-ho. D'aquest 40%, un 77,78% li agradaria fer-ho i un 22,22% no ho troba necessari (un 8,89% del total).

El 93,34% informa de les activitats que duen a terme a l'entitat front un 6,6% que no ho fa però que afirma que li agradaria fer-ho.

Sobre el dret a la participació que infants i adolescents tenen a l'entitat, un 68,89% diu que els n'informa front un 31,11% que diu no fer-ho però que sí que els agradaria fer-ho.

El 82,23% afirma que hi han canals d'accés a la informació actualitzats a l'entitat per tal que famílies, infants i adolescents hi puguin accedir mentre que un 17,77% diuen que no. D'aquests, al 87,5% els hi agradaria que hi hagués i el 12,5% no ho troba necessari (un 2,2% del total).

Pel que fa als mitjans que infants i adolescents disposen per fer consultes i informar-se d'allò que necessiten, especialment dissenyats per a ells, el 48,89% afirma tenir-ne davant d'un 51,11% que no en té, del qual un 86,96% li agradaria tenir-ne davant d'un 13,04% que no ho creu necessari (un 6,67% del total).

Comentaris

Existeix una certa diferència (petita) entre la percepció dels infants d'estar informats i les afirmacions sobre la informació que transmeten les caps. No és significativa en general i es pot deure a la diferència del concepte d' "informació necessària" que poden tenir infants-adolescents amb les seves caps. Crida l'atenció, en tot cas, l'alta mancança de mitjans d'accés a la informació que existeix en les entitats. Moltes vegades aquest mitjà és la mateixa cap i d'aquí aquesta percepció d'estar informats.

És també important el percentatge (40%) de caps que afirmen no explicar el funcionament de l'entitat. Això ens torna al debat del rol dels infants a l'entitat: membres o usuaris?

APUNTS REFLEXIÓ

Per què una cap creu que no és necessari un mitjà d'accés a la informació pels seus infants? És un percentatge baix però existent.

Com hauria de ser un mitjà d'informació en plena era de les xarxes socials i de l'accés telemàtic?

Què han de saber els infants sobre l'entitat? Només els hem d'informar de les activitats?

COMPONENT EMETRE OPINIÓ

Infants

El 88,89% afirma que pot dir sempre el que li agrada o no li agrada del cau, el 11,1% diu que no.

Un 94,45% diu tenir estones per parlar del que pensa i sent quan participa al cau, només un 5,5% diu que no.

Sobre si alguna vegada les caps li han preguntat el que opina de les coses que elles han de fer, el 88,89% diu que sí. El 83,35% afirma que si vol pot estar a les reunions de les caps per opinar amb elles.

Comentaris: Els resultats indiquen altes possibilitats d'emetre opinió a les caps.

Adolescents

El 100% afirma que pot expressar la seva opinió (dir el que li agrada, el que no i fer noves propostes) del que fa al cau i el 88,89% diu que al grup hi ha estones per parlar del que opinen amb les caps. El mateix percentatge afirmen tenir estones per parlar entre ells i elles, sense les caps i després compartir-ho amb elles.

Sobre si alguna vegada les caps els han preguntat el que opinen de les tasques que aquests han de fer perquè l'entitat funcioni bé o del que fan amb altres entitats de la ciutat, només un 44,45% diu que sí. Del 55,55% que diu que no, a un 60% li agradaria que ho fessin front un 40% que no ho troba necessari (un 33,33% del total).

El 0% tenen un/a representant del grup que va a les reunions de les caps per després explicar com ha anat. Un 66,7% no ho troba necessari i a un 33,33% li agradaria.

Comentaris: L'expressió de l'opinió està circumscrita a l'activitat del grup i, en tot cas, després és traspassada per les caps. No hi ha espais on poder expressar aquesta opinió directament amb tots els dirigents de l'entitat. No sembla una pràctica, en les nostres entitats, l'existència d'espais a les assemblees o reunions de caps.

APUNTS REFLEXIÓ

Si als consells escolars de centre i als instituts se'ls permet la participació i representació als adolescents, per què no ho fem a les nostres entitats? Com preparem als nostres adolescents per al relleu? Quina percepció tenen de la feina que fan les caps a l'entitat?

Caps

Un 93,34% afirma que qualsevol infant i adolescent pot donar la seva opinió sobre les activitats de l'entitat. Només un 2,22% del total no ho veu necessari, a la resta li agradaria fer-ho. Pel que fa a aspectes del funcionament de l'entitat, és un 62,23% que afirmen que sí ho poden fer davant del 8,89% que no ho troba necessari. La resta que no ho fa els hi agradaria fer-ho.

Pel que fa a mecanismes per recollir l'opinió dels infants i adolescents, un 51,12% diuen que tenen mecanismes per recollir-la, en general (un 6,67% no ho creu necessari, la resta li agradaria fer-ho), però quan es concreta en espais setmanals o mensuals només un 22,23% tenen aquests espais (un 13,34% no el veuen necessari, la resta li agradaria fer-ho).

Respecte a les activitats i calendari, el 62,23% afirma que els infants i adolescents donen la seva opinió. Un 2,23% no ho creu necessari i a la resta li agradaria que ho fessin. A diferència de les activitats, quan es tracta de prendre una decisió a l'entitat, només el 15,56% afirma consultar als infants front un 42,22% que no ho creu necessari i a un altre 42,22% li agradaria fer-ho.

Finalment, només un 11,12% diuen que a l'entitat hi ha un òrgan expressament dissenyat per representar als infants i adolescents, sent un 31,11% que no ho creuen necessari front un 68,88% que els hi agradaria.

Comentaris: Per part de les caps es té molt clar preguntar, informar i consultar sobre les activitats però no tant sobre altres aspectes de l'entitat. Les entitats haurien de reflexionar sobre de quina manera es pot anar informant als infants i adolescents sobre aquests aspectes.

APUNTS REFLEXIÓ

Quins òrgans o mecanismes podem generar a les nostres entitats per tal que l'opinió dels infants estigui present en les decisions que prenen les caps?

Té cabuda un consell d'infants a la nostra entitat? Té cabuda un consell d'infants a Acció Escolta?

Com podem preparar-los per al relleu sense que infants coneguin realment aspectes de l'entitat?

COMPONENT SER ESCOLTAT

Infants

Un 66,67% diu que quan les caps els pregunten què opinen, també els expliquen què els ha semblat la seva opinió, un 27,77% diu que no. Sobre les activitats del grup, només un 38,89% afirma que les proposen i decideixen els i les nenes del grup amb un mateix percentatge pel que fa a la decisió d'ambientació o eix d'animació a campaments.

El 55,56% afirma que si volen una estona lliure sense fer activitats ho diuen a les caps i la tenen i un 88,89% que diuen a les caps les coses que volen aconseguir al cau.

Comentaris: El feedback és molt important. Per la participació no només és important demanar informació sinó explicar què es farà amb aquesta opinió, per què ha servit.

Adolescents

El 88,89% afirmen que quan les caps els demanen la seva opinió sobre temes, després els expliquen com ha anat i què ha passat. Un 11,11% diu que no però que els agradaria que passés. Només un 11,12% diu que les activitats que fan les proposen i les decideixen el grup d'adolescents. Dels que no ho fan, el 50% diu que els agradaria i l'altra 50% diu que no ho troba necessari. Pel que fa a la decisió d'eix d'animació a campaments, només un 11,12% afirma que ho pot decidir. Un 55,55% li agradaria poder fer-ho i un 33,33% no ho troba necessari. Pel que fa a altres decisions, com quan tenir temps lliure o sobre les coses que es volen aprendre i aconseguir durant el curs, coincideixen en afirmar poder fer-ho un 88,89% i en que, els que no ho fan els agradaria fer-ho.

Comentaris: Als infants i adolescents els agrada saber què se n'ha fet de la seva opinió i com han contribuït a coses. Les experiències de participació han de ser emocionalment positives per tal que les persones les vulguem repetir. En cas contrari, no volem.

Sorpren l'alt percentatge que afirma poder decidir objectius i el baix percentatge que afirma poder decidir coses concretes com eixos d'animació o les activitats. Hi ha una certa contradicció.

APUNTS REFLEXIÓ

Quin és el protagonisme real que tenen les nostres adolescents en el seu aprenentatge i en les seves activitats? Com podem integrar una major participació en les decisions que prenem les caps? Com podem motivar i incentivar la presa de decisions?

Caps

El 84,45% afirma que les opinions d'infants i adolescents es tenen en compte de forma influent per l'assemblea de caps. Un 2,22% del total no ho veu necessari i a la resta li agradaria fer-ho.

Només un 26,67% afirma que existeix a l'entitat un espai/moment de retorn on infants i adolescents saben que se n'ha fet de la seva opinió. Un 2,22% no ho creu necessari i la resta, un 66,66% li agradaria fer-ho.

Comentaris: És un dels aspectes més importants de la participació: saber per a què es farà servir la meua opinió, en quin grau serveix o per a què ha servit. **Aquest feedback és el que dona consciència de participació. Sovint és la part més oblidada i és de les més importants.**

APUNTS REFLEXIÓ

Quin és el grau de satisfacció dels nostres infants amb les seves experiències de participació? Procurem que siguin emocionalment positives? Com els i les responsabilitzem de les decisions que es prenen? Com "assaborim" els resultats de la participació?

COMPONENT INCIDIR EN LES DECISIONS

(aquesta variable només ha estat analitzada per caps)

Caps

El 28,89% diuen que a les seves entitats hi ha un mecanisme concret per incloure la decisió d'infants i adolescents en la gestió de l'entitat. El 11,11% no ho creu necessari i a la resta li agradaria tenir-ne. Un 80% afirma respectar les decisions preses per infants i adolescents en els processos de decisió final, sent un 6,66% els que opinen que no és necessari.

Pel que fa a les decisions dels infants i adolescents en qüestions concretes, les caps afirmen que: el 24,45% decideixen el programa d'activitats (un 40% no ho creu necessari); el 17,78% decideixen l'eix d'animació en campaments (un 64,45% no ho creu necessari); un 24,45% decideixen sobre tenir temps lliure i un 48,89% sobre els objectius del curs (un 13,33% no ho creu necessari).

Comentaris: Davant dels alts resultats sobre ser informats i emetre opinió, crida l'atenció la baixa incidència en presa de decisions en àmbits que afecten directament infants/adolescents. Són relativament alts també els percentatges de caps que no creuen necessari que ho decideixin els infants o adolescents.

APUNTS REFLEXIÓ

Sobre què poden decidir els nostres infants i adolescents? Fins on estem disposades a cedir el nostre "poder" al grup? Quines concessions podem fer al grup? Com puc incloure als infants i adolescents en les decisions a prendre?

LA NO PARTICIPACIÓ

Infants

Un 72,23% afirma que quan no vol donar la seva opinió, els caps respecten la seva decisió.

Adolescents

En el cas d'adolescents és un 66,67% que ho afirmen.

Caps

Un 93,34% afirmen que quan un infant no vol participar, s'intenta detectar els motius (un 2,22% no ho creu necessari) i un 91,12% accepta la decisió de no participació d'infants i adolescents (un 8,88% diu que no ho fa). En el cas que infants i adolescents no participin, l'equip de caps diuen decidir ells en un 71,12%, sent un 17,78% els que no ho creuen necessari.

APUNTS REFLEXIÓ

La participació és un acte voluntari. No participar és també participar. Sembla una paradoxa però...què ens vol dir un infant que no participa? Que no en sap? Que no està motivat? Que té por? Quina emoció hi ha al darrera? Poden ser respostes al que està passant o simplement, que no li ve de gust.

Si volem participació hem d'educar la participació i en la participació i hem de procurar que les experiències de participació siguin emocionalment positives.

INDICADORS D'IMPACTE

(aquesta variable només ha estat analitzada per caps)

Només un 4,65% afirma disposar d'assemblea o òrgan de gestió de l'entitat de representants d'infants i adolescents, un 37,20% no ho creu necessari i al 55,81% els agradaria.

Sobre si els infants i adolescents fan aportacions sense necessitat de ser demanades expressament per l'equip de caps, un 79,06% diuen que sí amb un 2,32% que no ho veuen necessari i un 18,60% que els agradaria.

Quan es tracta dels espais de valoració d'activitats, és un 93,02% els infants i adolescents que ho fan.

Un 76,74% afirmen que infants i adolescents porten a terme projectes directament proposats per ells (a la resta els hi agradaria). Un 58,13% diuen que ho fan de forma autònoma.

El 72,09% expressen que fan visibles els resultats de les decisions que han pres els infants i adolescents (un 2,32% no ho creu necessari, a la resta li agradaria).

Un 62,79% afirmen haver aplicat/implementat en aquest curs, almenys dues propostes realitzades per infants o adolescents en l'àmbit d'activitats (un 6,97% no ho creu necessari) i un 25,58% ho han fet en l'àmbit d'organització (sent un 25,58% els que no ho creuen necessari).

APUNTS REFLEXIÓ

Estem molt més disposades a proporcionar participació en fer activitats que no en àmbits de l'organització de l'entitat. Cal implementar mecanismes clars de participació en els òrgans de decisió de l'entitat.

3

Consideracions finals: apunts i recomanacions

És important per a la participació poder veure com les persones construeixen o han construït el seu concepte de participació: les seves experiències i recorregut al respecte marquen un comportament, unes actituds i proporcionen unes competències (o no) per participar. El que significa aquest concepte per a monitores, caps i dirigents de les entitats és determinant per a la participació infantil. Les entitats haurien de dedicar un temps a consensuar aquest concepte. De què parlem quan parlem de participació?

Un pla de participació pot ser un document o un apartat del projecte educatiu que permeti aquest primer moment de consens. És una eina fonamental.

Cal distingir i separar la pràctica de la participació en el quotidià de la necessitat de l'educació de la participació i en la participació. L'educació en valors que realitzem en les entitats ha d'incloure el valor de la participació i treballar per desenvolupar competències personals al respecte (considerar la participació un valor és essencial). Separar aquesta pràctica no vol dir que siguin coses diferents, són eixos necessaris: a participar s'aprèn participant. Aquest és un «mantra» conegut i recurrent quan es parla de participació (i real!) però, com tot el que s'aprèn, cal premeditar i ser bel·ligerant en l'aprenentatge. Les educadores en tenim la responsabilitat de crear i propiciar els escenaris d'aprenentatge. Els infants, en general, tenen la voluntat i predisposició a participar. Són sovint les limitacions adultes les que van configurant escenaris limitadors. Reflexionem sobre quines són aquestes actituds adultes i com canalitzar la creativitat i les aportacions infantils com una oportunitat. La visió de l'oportunitat i no del problema és important. Cal parlar de l'oportunitat de la participació i no del problema de la participació.

Cal que l'entorn sigui motivador: les experiències emocionals de la participació han de ser positives. Els escenaris i espais han d'afavorir la participació lliure de tothom de forma que es reforcin les actituds i comportaments participatius i es desenvolupin les competències personals garantint que la participació no sigui exclusiva aquelles que en tenen «facilitat» ni capitalitzada per ningú. Cal explorar que no només hi ha una única forma de participar.

És important deslligar el concepte de participar de la idea de només escollir que es vol fer o quines activitats es volen fer. Això és només una part, una forma, però no la més important ni significativa (en el concepte educatiu de la paraula «significativa»: lligada a la realitat i vinculada als aprenentatges previs de cadascú). S'han d'explorar, com s'ha dit, fórmules des d'allò més simple del quotidià (organització d'espais, càrrecs i responsabilitats dels grups, tasques, normes, resolució de conflictes...) a allò més estructural (assemblees, consells...). Els equips han de ser valents i veure quines cessions de «poder» estan disposats a fer amb els infants i adolescents i quines tasques o qüestions es poden compartir i, fins i tot, delegar. La participació requereix aquesta cessió de poder però cal recordar també que la participació no és un procés de concessió (únicament) sinó d'apropiació (com les eduquem perquè reclamin i s'apropriïn dels espais de participació).

La figura d'un «Consell infantil/adolescent» de sector dinamitzat per les tècniques territorials pot ser una eina estructural interessant que catalitzi el treball de participació en les entitats. Pot ser un «Consell de Sector». Podria ser també una eina facilitadora, en general, per superar les actuals dificultats. Cal explorar els nous escenaris tecnològics i les possibilitats que ens ha obligat a catalitzar la pandèmia (espais online, trobades virtuals, etc.).

La participació s'ha d'organitzar. En el recull de la informació facilitada a les enquestes es denota un molt bon nivell dels dos primers components: estar informats i emetre opinió. Les dades indiquen alts índexs de rebuda d'informació i de possibilitat d'emetre opinió. Per contra, els resultats baixen quan aquesta opinió emesa ha de ser operativa. Aquests dos nivells només ens situen en els primers esgraons de les escales de participació.

Per la incidència de les opinions dels infants cal:

- Ampliar aquestes opinions a aspectes més globals (organitzatius i de l'entorn) i no només de les seves activitats.
- Que hi hagi espais reals de participació directa sense el filtre adult (amb acompanyament).

Els espais de decisions estan controlats per adults. Cal obrir espais on poder fer efectiva i protagonista la participació infantil de forma que es pugui percebre el seu impacte real.

Per últim, la formació dels equips és important. Aquesta formació ha de posar l'accent, primer en la reflexió sobre la construcció del concepte de participació i després sobre metodologies participatives i formes de crear estructures i processos de participació de l'entitat.

The image features a solid teal background. At the top, there is a light teal geometric shape consisting of a horizontal bar with rounded ends and a vertical stem extending downwards. At the bottom, there is another light teal shape, which is a trapezoid with a slanted left side and a vertical right side. In the center, the number '4' is displayed in a large, white, sans-serif font. The number has a distinctive design where the top-left corner of the upper vertical stroke is cut off at a 45-degree angle, and the bottom-left corner of the lower horizontal stroke is also cut off at a 45-degree angle.

4

Annexos

FONAMENTACIÓ TEÒRICA¹

Les teories i estudis sobre la participació són diversos. Ben segur que us han parlat d'escalles de participació i, més concretament, de l'escala de R. Hart.

Però, per aproximar-nos a l'estudi de la participació infantil en el marc de les nostres entitats educatives, ho podem començar a fer des d'altres visions que, creiem, ens poden ajudar a tenir una idea més pràctica i concreta. Sobretot, perquè, per a situar-se correctament en un nivell de l'escala i interpretar el seu sentit, cal haver revisat conceptes sobre el protagonisme infantil, les relacions de poder amb l'adult, la consideració social de l'infant (i de l'adolescent i jove), etc. D'altra banda, ens centrarem en aquells continguts que justifiquen l'orientació de l'estudi per indicadors i aquells que us puguin generar una primera (però completa) aproximació al tema i que es troben en molts dels postulats al respecte de les nostres entitats.

Primera mirada: els drets dels infants

La Convenció sobre els drets de l'infant és un tractat proteccionista, fet per adults i sense participació dels infants (la qual cosa no li treu el seu valor i reconeixement, és clar, però és insignificant). En la Declaració no hi ha una al·lusió directa al dret de participar, únicament se'n parla a l'article 31 que expressa que «els estats respectaran i promouran el dret de l'infant a participar plenament» (caldría aprofundir en el sentit de la paraula "plenament") en la vida cultural, artística, recreativa i d'esbarjo i propiciar oportunitats en condicions d'igualtat per fer-ho (no s'especifica d'igualtat amb qui). El que sí que trobem són drets que expressen aspectes interpretats pels diferents autors com a referents a la participació (components de la participació, com veurem més endavant):

- Art. 12: *dret a ser escoltat, a expressar lliurement la seva opinió en els temes que l'afectin i a tenir en compte degudament la seva opinió.*
- Art. 13: *dret a la llibertat d'expressió, incloent la cerca d'informació, difusió de les seves opinions (amb les restriccions legals en vigor).*
- Art.14: *dret a la llibertat de pensament, consciència i religió.*
- Art. 15: *dret a la llibertat d'associació i a fer reunions pacífiques.*
- Art 17: *dret a la informació, a accedir i tenir informació al seu abast i adequada a la seva edat.*

¹ Extreta principalment del treball realitzat a la tesi doctoral "L'Educació de les competències per a participar: una proposta metodològica", redactada, revisada i completada pel mateix autor, col·laborador de l'estudi. <https://www.tdx.cat/handle/10803/398015#page=1>

- Art. 29: *dret a ser educat en el respecte, responsabilitats i valors, a ser preparat per assumir una vida responsable en una societat lliure amb esperit de comprensió, pau i tolerància, igualtat i respecte pel medi ambient.*

- Art 31: *dret a la participació en la cultura (ja esmentat).*

Com veieu, dret a participar, participar...en la cultura. Les normatives del corresponent nivell de concreció van en la línia: Carta Europea dels Drets dels Infants de 1992, Constitució Espanyola, Estatut d'Autonomia (cap d'aquestes en parla de la participació infantil sinó de la global)...

La Llei de Drets i Oportunitats, començant a legislar sobre participació infantil i juvenil, ens apropem...

No és fins que arribem a la Llei dels Drets i Oportunitats en la Infància i l'Adolescència de Catalunya (Llei 14/2010, de 27 de maig de 2010) que no se'n parla expressament de la participació infantil (normativament parlant). És aquesta una llei d'especial importància en indicar de manera expressa obligacions entorn de la participació infantil. A l'inici explica la importància de conceptes com el de participació dient que, precisament és aquesta participació la que donarà l'estatus de ciutadà, sent «inimaginable legislar a esquenes dels afectats». Així mateix, s'indica que la llei pretén ser un marc d'actuació per millorar els programes de promoció, prevenció i participació per tal que els infants i adolescents puguin participar activament de la vida pública.

En aquest enllaç la podeu consultar. Us recomanem fer-li una ullada: <https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>

Com veieu, de tot això no en traiem un concepte de què és la participació infantil, però pot ser, sí dels seus components, d'aquelles accions i/o realitats que ens poden fer parlar de què contemplem i treballem per la participació infantil, en certa manera, i per començar a anar més enllà.

Els components de la participació infantil²

El dret a la participació és la premissa base que la pràctica totalitat d'autores i autors fan servir com a primer element de referència, ja sigui per a la justificació de les seves propostes metodològiques i/o d'acció per a la participació infantil, ja sigui per definir nivells o per extreure elements per a l'anàlisi. També hem començat nosaltres per aquí. Pot ser la materialització de drets és un bon començament (per a tot), no creieu?

Gutiérrez i cols. (2011), al seu treball *La participació com acció creadora*, extreuen de l'article 12 de la Declaració dels Drets dels Infants el que anomenen components de la participació. Es basen en un fet constatable: en cap punt de la Declaració es parla del dret a participar, com s'ha dit, però sí es parlen d'altres drets que es podrien considerar i reconèixer com a **components** de la participació infantil. Aquests elements serien:

² A efectes d'aquest document, en referir-nos a la participació infantil de forma genèrica, ens referim a la participació d'infants i d'adolescents.

Ser informat/da: és l'acció mitjançant els nens i nenes prenen consciència dels temes que els interessin rebent explicacions, continguts i dades³ adaptades a les seves capacitats i adequades en quantitat i qualitat.

Emetre opinió: és expressar idees, pensaments i/o propostes sobre les qüestions i temes que l'involucren, afecten o interessin. Cal tenir l'espai i oportunitat per fer-ho permetent la possibilitat que els infants i adolescents formin una opinió pròpia a nivell individual o col·lectiu.

Ser escoltat/da: dóna sentit i utilitat al fet d'emetre opinió i suposa que aquesta opinió és rebuda i respectada pels altres i, per suposat, per la persona adulta.

Incidir en les decisions: rebre l'opinió i ser escoltada i respectada sense més no ens portaria al sentit final i objectiu d'aquests actes anteriors que és el de ser tinguda en compte (l'opinió, aportació...) en les decisions sobre els temes als quals involucrem, afecten o interessin. Es podria dir que ser escoltat implica això precisament. Sinó estariem parlant de "ser sentit" i no de "ser escoltat".

A la vista d'aquests components es pot derivar una seqüència de sentit i significat pel que fa al fet mateix de la participació: ser informat com a element principal per emetre opinió, condició prèvia per ser escoltat i poder incidir en les decisions. Com a reflexió a plantejar, cal apuntar la importància de poder passar de "ser informat" a "tenir informació". És a dir, de no esperar únicament que la informació sigui donada exclusivament per un altre (amb el que això pot suposar) sinó tenir la capacitat de poder obtenir-la de forma el més autònoma possible. Òbviament, això serà possible a partir d'estadis de desenvolupament concret en el cas infantil i, en tots els casos, de ser educat en les competències corresponents per tal que sigui un procés autònom (prenem nota, tenim deures monis i caps!).

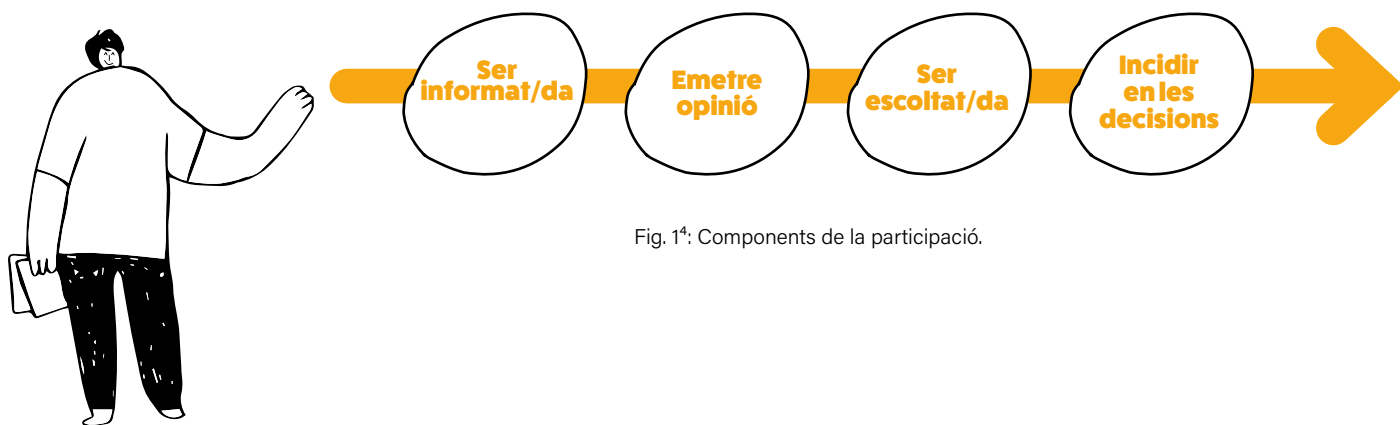

Fig. 1⁴: Components de la participació.

³ En definitiva, rebre informació. S'intenta no incloure la paraula definida a la definició però, òbviament, ser informat vol dir rebre informació.

⁴ Elaboració pròpia a partir de l'ampliació de la proposta de components Gutiérrez i cols. (2011) realitzada en els paràgrafs anteriors.
<http://www.iin.oea.org/pdf-iin/LaParticipacionComoAccionCreadora.pdf>

Són aquests els eixos que hem escollit per la recerca d'indicadors que ens ajuden a concretar de què podem estar parlant en cada un d'ells en les nostres entitats i en el nostre treball associatiu i educatiu.

De cada una d'aquestes dimensions es deriven una sèrie de competències necessàries en la persona per al seu exercici o consecució que cal treballar i anar desenvolupant. Voler treballar aquestes dimensions voldrà dir desenvolupar aquestes competències a més d'altres elements contextuais (situacions que permetin l'exercici de tals competències. Segueixen els deures!). D'acord amb els autors esmentats, aquests components no només formen part de la participació ni únicament haurien de ser promoguts en espais i relacions a favor de la participació (institucional) sinó que haurien de ser inclosos dins de qualsevol treball, acció o relació establerta amb infants i adolescents (àmbit familiar, escola, lleure...), de forma que esdevingui el "comportament participatiu" i la participació en aquests àmbits un procediment habitual de relació.

Factors que modulen la participació (Trilla i Novella, 2011; Novella et al., 2014)

Aquests eixos que assenyallem com a components de la participació (recordem: en derivar directament dels drets dels infants), es poden presentar amb diferent intensitat als nostres escenaris educatius. Aquesta intensitat, depèn normalment de com els adults interpretem i valorem els components i com els associem a una veritable inclusió dels infants i adolescents en els processos de participació. No tot s'hi val. No ens podem fer trampes al solitari. El rol adult és important i, sobretot, des d'espais educatius com els nostres, hem d'assumir que tenim la responsabilitat de propiciar escenaris on la intensitat i la significativitat sigui de potència. Hem d'aprofitar les nostres metodologies vivencials i immersives per a que això sigui possible. Ja hem vist a l'estudi fet que l'àmbit activitats-grup és el més extens. El repte és el pas a la governança de l'entitat i a estructures superiors cap a un veritable protagonisme infantil.

Reprenent el fil, del que ens parlen el Jaume Trilla i l'Anna Novella, en les tipologies de participació (i nosaltres afegiríem: en els components de la participació) intervenen uns factors, la intensitat dels quals caracteritza el tipus i qualitat de la participació:

- **Implicació:** mesura el grau en el qual algú se sent interpel·lat per l'assumpte en qüestió. Serà, per tant, aquest un dels primers objectius importants: que els nostres infants se sentin "afectats", que el tema els concerneix, vaja, que va amb ells. Això va directe a la dimensió emotiva i entronca amb el que és voler participar. Els infants han de sentir que això va amb ells, va d'ells i elles.

- **Informació-consciència:** la participació requereix que les persones sabem que se'n farà de la nostra intervenció, cap a on anirà, el sentit i la finalitat dels projectes. Entronca directament amb el primer component, el de la informació. Una informació que ens ha de motivar a la decisió de participar i a la implicació anterior. Poder opinar (segon component) està relacionat amb estar informat suficientment. La desinformació o la manipulació de la informació (avui estem envoltats de fake news i "opïnadors" professionals a les xarxes (altrament dits influencers...) porten la participació al fracàs.

- Capacitat de decisió: tant és una competència personal, que cal desenvolupar des de l'educació, com la possibilitat d'influir en processos, transformacions segons la jerarquia de poder. Les dues coses relacionen amb la idea de poder participar. La primera accepció és un treball educatiu a dur a terme en les nostres entitats desenvolupant el rol d'escoles de ciutadania que ens correspon. La segona accepció té a veure amb com els equips de monitores ens creiem el compartir, la governança compartida amb els infants. Com afecten les decisions dels infants, com són tingudes en compte, a on arriben, quin valor acaben tenint i quin impacte. Sovint es pressuposa la immaduresa psicològica i es converteix aquest factor en contextual, en ser una consideració adulta limitadora.

- Compromís-responsabilitat: assumir les responsabilitats de les accions, de les decisions, és d'un valor educatiu alt. Participar requereix compromís amb allò que es té entre mans. Abans hem dit que el factor motivacional (emocional) és decisiu. En algun altre moment també s'ha dit (ho repetirem, però) que les experiències de participació han de ser experiències emocionalment positives perquè són les que tendim a repetir. Per tant, si els infants senten la seva participació com a útil, empoderadora i gratificant voldran repetir i reproduir-les en el seu entorn.

Sobre l'impacte percebut de les experiències infantils ens parlen Morata, Noguera, Gómez i Trilla (2014) en un estudi que conclou com les experiències viscudes en la infància en entitats de lleure educatiu han influït sobre la seva conducta ciutadana, el compromís social i la vida associativa i que "aquestes tres dimensions de la vida social de les persones estan directament relacionades amb la seva actitud participativa" fet que fa constatar de manera vivencial i clara uns dels "pressuposats bàsics que justifiquen aquestes experiències: que a participar s'aprèn participant i que les actituds i competències participatives apreses a partir de les experiències es projecten posteriorment a altres àmbits de la vida". És el moment de convidar-vos a reflexionar si amb vosaltres ha estat així...

[a Novella et al. (2014), Participación infantil y construcción de la ciudadanía, Barcelona, Gráo, pp 45-60]

Parlar de components i de factors moduladors de la participació ens ha d'ajudar a visualitzar, des de la pràctica, escenaris i situacions que ens donin evidències clares per jutjar si estem afavorint l'exercici dels drets dels quals hem parlat, l'exercici de la participació, en definitiva. Ens pot ajudar, per tant, a trobar indicadors clars i adequats a les nostres realitats concretes.

Si el tema indicadors us resulta útil i suggerent, hi ha autors que n'han parlat profusament i han fet propostes al respecte. Un quadre molt interessant i que parla específicament d'indicadors és aquesta proposta de Gaytán:

INDICADORS D'AVENÇ	EXEMPLES	COMPONENTS	EXEMPLES
<p>Nivell de Consciència</p>	<p>Què és participar? Qui participa? Tinc dret a participar?</p>	<p>Cap consciència</p>	<p><i>Els infants no participen</i></p>
		<p><i>Estic obligat a participar</i></p>	
		<p><i>Diuen que em convé participar</i></p>	
		<p>Consciència intuïtiva</p>	<p><i>Tinc dret a participar</i></p>
		<p><i>És just que jo participi</i></p>	
		<p>Consciència bàsica</p>	<p><i>Sé moltes coses i puc fer-les encara que m'equivoqui</i></p>
		<p><i>Em pregunto si he fet bé les coses i si encara puc fer-les millor</i></p>	
		<p>Consciència profunda</p>	<p><i>Formo part de la meva comunitat</i></p>
<p><i>La meva opinió és important</i></p>			

INDICADORS D'AVENÇ	EXEMPLES	COMPONENTS	EXEMPLES
Capacitat de decisió	La meua veu implica acció al meu entorn?	Cap opció	<i>No puc prendre decisions</i>
			<i>Els adults prenen les decisions per mi</i>
		Opció única	<i>Crec que els adults tenen la raó</i>
			<i>Crec que els adults no tenen la raó</i>
		Opció relativa	<i>Pot ser aquesta decisió no sigui la millor</i>
		Opcions múltiples	<i>Existeixen altres possibilitats</i>
		<i>Jo tinc altres possibilitats</i>	
Qualitat d'acció⁵	Puc realitzar activitats? Vull ser part de nous projectes!	Acció imposada	<i>He de fer el que els adults volen</i>
		Acció conduïda	<i>Puc fer coses però necessito ajut</i>
		Acció negociada	<i>Puc intercanviar les meves idees amb altres i fer coses</i>
		Acció de vanguardia	<i>Tinc noves idees, les puc proposar i compartir</i>

⁵ Alfajeme i col. (2003) adapten aquest indicador anomenant-lo capacitat d'acció en relacionar-lo amb la influència de l'adult i poder real aconseguit per l'infant. Mantinc la idea de qualitat de Gaytán tot fent i matisant que, al meu parer, aquesta qualitat d'acció depèn directament de la capacitat d'acció.

Ángel Gaytan (1998) defineix sis nivells que ens podem trobar en el procés de l'exercici del poder infantil a partir de la seva relació amb l'adult:

- 1. Adultocràcia:** el poder i autoritat de l'adult són absoluts. Pot ser, de totes maneres, un punt de partida en ser l'actitud a la qual està acostumada l'infant, per després propiciar el canvi (l'adult dirigeix totalment el procés i dona instruccions a l'infant). Caldria anar desenvolupant pràctiques de cessió de poder de forma gradual.
- 2. Senyalització:** els adults "marquen" el camí amb un grup petit sobre qui tenen influència quasi total.
- 3. Consulta:** els adults tenen els plans i idees que després són "venudes" als infants que les voten i accepten (o no).
- 4. Representació:** un nombre seleccionat de membres de l'organització assumeixen la representació. Es corre el perill que aquestes persones no actuïn finalment com a representants sinó de forma particular.
- 5. Participació:** els infants defineixen les seves activitats, assumeixen una responsabilitat conjunta i porten a terme els plans amb suport dels adults.
- 6. Autodirecció i autogestió:** els nens dirigeixen la seva organització, executen les activitats i proposen noves accions sense ajut dels adults, amb control total i efectiu dels seus recursos.

Amb això ja ens podem anar apropant a les propostes d'Escala de Participació per entendre-les millor. Però abans, hi ha una altra proposta interessant: la de Shier (2001).

Shier proposa un circuit de "camins". Es tracta de resseguir-lo contestant les preguntes que planteja i, en funció, d'aquestes es pot establir un cert diagnòstic de com és la participació. Si us atreviu, pot ser una bona eina de diagnòstic per treballar-la a la vostra entitat. Situa un mínim pel que considera que estableix la convenció dels drets dels infants.

A continuació es reproduïx el quadre textualment del seu treball "Los caminos de la participación":⁶

⁶ Shier fa una nova proposta revisant aquesta en un treball anomenat Replantant el camí de la participació (2010). En aquesta publicació, a partir de l'experiència de treball amb adolescents del sector cafeter a Nicaragua, l'autor reconeix la limitació del seu primer treball. Super recomanable! La trobareu a internet.

“Els camins cap a la participació” (Shier 2001)

NIVELLS DE PARTICIPACIÓ

5. Els nens i nenes comparteixen el poder i responsabilitat per la presa de decisions.

OBERTURES

Estàs preparat/da per compartir part del teu poder amb els infants?

OPORTUNITATS

Hi ha una metodologia que permet que les persones adultes i els infants comparteixin el poder i la responsabilitat per la presa de decisions?

OBLIGACIONS

Hi ha una política establerta que requereix que les persones adultes i els infants comparteixin el poder i la responsabilitat per la presa de decisions?

4. Els nens i nenes s'involucren en processos de presa de decisions.

Estàs preparat/da per permetre que els infants participin en els processos de presa de decisions?

Hi ha una metodologia que permet que els infants participin en els processos de presa de decisions?

Hi ha una política establerta que requereix que els infants han d'involucrar-se en els processos de presa de decisions?

Aquets punt és el mínim que s'ha d'aconseguir si es vol complir amb la Convenció dels Drets dels Infants.

3. Es tenen en compte les opinions dels nens i les nenes.

Estàs preparat/da per tenir en compte les opinions dels infants?

Permet el teu procés de presa de decisions que les opinions dels infants es tinguin en compte?

Hi ha una política establerta que requereix que les opinions dels infants se'ls ha de donar el degut pes en la presa de decisions?

2. Es recolza als nens i nenes perquè expressin les seves opinions.

Estàs preparat/da per recolzar als infants perquè puguin expressar les seves opinions?

Tens una gamma de metodologies i activitats per ajudar als infants a expressar les seves opinions?

Hi ha una política establerta que requereix que els infants han de ser recolzats perquè puguin expressar les seves opinions?

1. S'escolten els nens i nenes.

COMENÇA AQUÍ

Estàs preparat/da per escoltar els infants?

Treballes d'una forma que permet escoltar els infants?

Hi ha una política establerta que requereix que s'han d'escoltar els infants?

Les dimensions conceptuals de la participació infantil

Definir que és la participació no és fàcil. En el cas de la participació infantil es fa especialment més complicat. Més que buscar una definició, ens hem d'aproximar al que significa. Hem defensat que una bona forma d'aproximar-se més podria ser a partir de veure els seus components. Ara veurem una altra forma possible: a partir de les seves dimensions.

Anna Novella, gran experta en participació infantil i que ha fet i dirigit diversos estudis al respecte, diu que aproximar-se al concepte de participació infantil concebant-la únicament com un dret és un plantejament reduccionista (2014). No és únicament un dret sinó que «té diferents implicacions socio-psico-polític-educatives que busquen l'autonomia del subjecte. Hem d'impulsar el concepte de participació infantil des del seu caràcter multidimensional per a que les pràctiques educatives, d'aquesta manera, potenciïn al màxim l'autonomia dels infants» (Novella, 2011, 7). La visió de la participació com el procés amb què els infants i adolescents construeixen la seva representació com a persones autònomes, actives amb responsabilitat i competències per a definir els seus projectes personals i implicar-se en els col·lectius significa, com diu l'autora, tenir com a referència un concepte de participació infantil complex i multidimensional. En la definició d'aquest model, totes les dimensions busquen la formació de l'autonomia i la construcció de la identitat⁷.

Fig. 2: Dimensions de la participació infantil (Novella, 2011, 2014)⁸

⁷ Es descriu el model exposat per la professora Novella en una ponència al XII Congrés Internacional de Teoria de l'Educació (Barcelona, 2011) i que es troba també a Novella i cols. (2014).

⁸ Novella 2014, 15.

- Principi educatiu: la participació infantil és un referent en el marc de les pedagogies antiautoritàries i actives. Màximes d'aquest tipus de pedagogia són: la formació de la persona en un entorn lliure i espontani, autonomia i llibertat, educador no directivista (espais d'autogestió i autonomia) i responsabilitat comunitària. És en la defensa d'una pedagogia antiautoritària (educació democràtica) on està l'origen de la participació dels infants en les pràctiques educatives. Aquest és un principi indiscutible en els projectes educatius actuals i ho és en el programa que es presenta.
- Procés de canvi: La participació és motor de desenvolupament, de canvi, maduració i avenç. El desenvolupament resulta dels sabers dels quals s'apropia la persona en les seves pràctiques socials i educatives i a les quals participa; els coneixements i les habilitats apreses en situacions educatives reverteixen en nivells més alts de desenvolupament. El desenvolupament humà es produeix «per l'acció individual des de l'esfera comunitària i l'esfera interpersonal» (Novella, 2014, 16).
- Valor democràtic: la convivència dins dels grups socials i la comunitat que comporta la participació necessita referents compartits. És en les pràctiques quotidianes on es desenvolupen els instruments de judici moral (autònoma), autoconeixement i valors. Les pràctiques participatives deriven en valors democràtics, de tolerància, respecte i autonomia (i, en general, de valors democràtics).
- Contingut formatiu: ens formem com a ciutadans i ciutadanes en la mida que tenim l'oportunitat d'exercir la participació en la comunitat, és a dir, que exercim la ciutadania. És aprendre a viure i a conviure (convivència democràtica).
- Procediment metodològic: «No podem parlar de participar sense participar. Participar participant i participant per participar» (Op. Cit.)
- Responsabilitat ciutadana: els nens i nenes no se'ls considera amb els drets polítics dels adults. Cal garantir que les experiències participatives intensifiquin l'exercici de la ciutadania. Això implica desenvolupar una cultura política i accions concretes que comportin una veritable democràcia participativa.
- Benestar personal: les experiències de participació ens generen emocions i, entre d'altres, això ens implica motivació o falta de motivació segons siguin experiències positives o negatives. Sentir-se autònom i reconegut fomenta l'autoestima i el creixement personal.

Aquesta visió multidimensional ens permet contemplar la participació com un fet de gran incidència en la construcció de la identitat del nen/a (i, per tant, de la persona). Les experiències de participació possibiliten l'augment de la competència dels infants per participar i, com diu l'autora esmentada, «per significar, construir i reivindicar la participació». Per tant, perquè deixi de ser una concessió i sigui una apropiació.

Escales de participació

Igual ara sí toca parlar d'alguna escala. La més coneguda és la de Rogert Hart, tot i que també veurem una altra proposta de Trilla i Novella que "deconstrueix" la idea d'escala en una idea de tipologies de participació.

Apunta Hart, abans de descriure la seva proposta, que el Diagrama de l'Escala de Participació està dissenyat com una tipologia inicial per a reflexionar sobre la participació dels infants a partir, com s'ha dit, de la metàfora de l'escala d'Arnstein⁹, la qual cosa ens retorna a la idea d'ascensió cap a un nivell òptim, el que s'aspira a aconseguir: el recorregut des del simbolisme fins al protagonisme. Tot i així, com ell mateix ens diu, és una descripció dels models observats en els seus estudis fets i que han servit per a la reformulació i com a punt de partida per altres estudis.

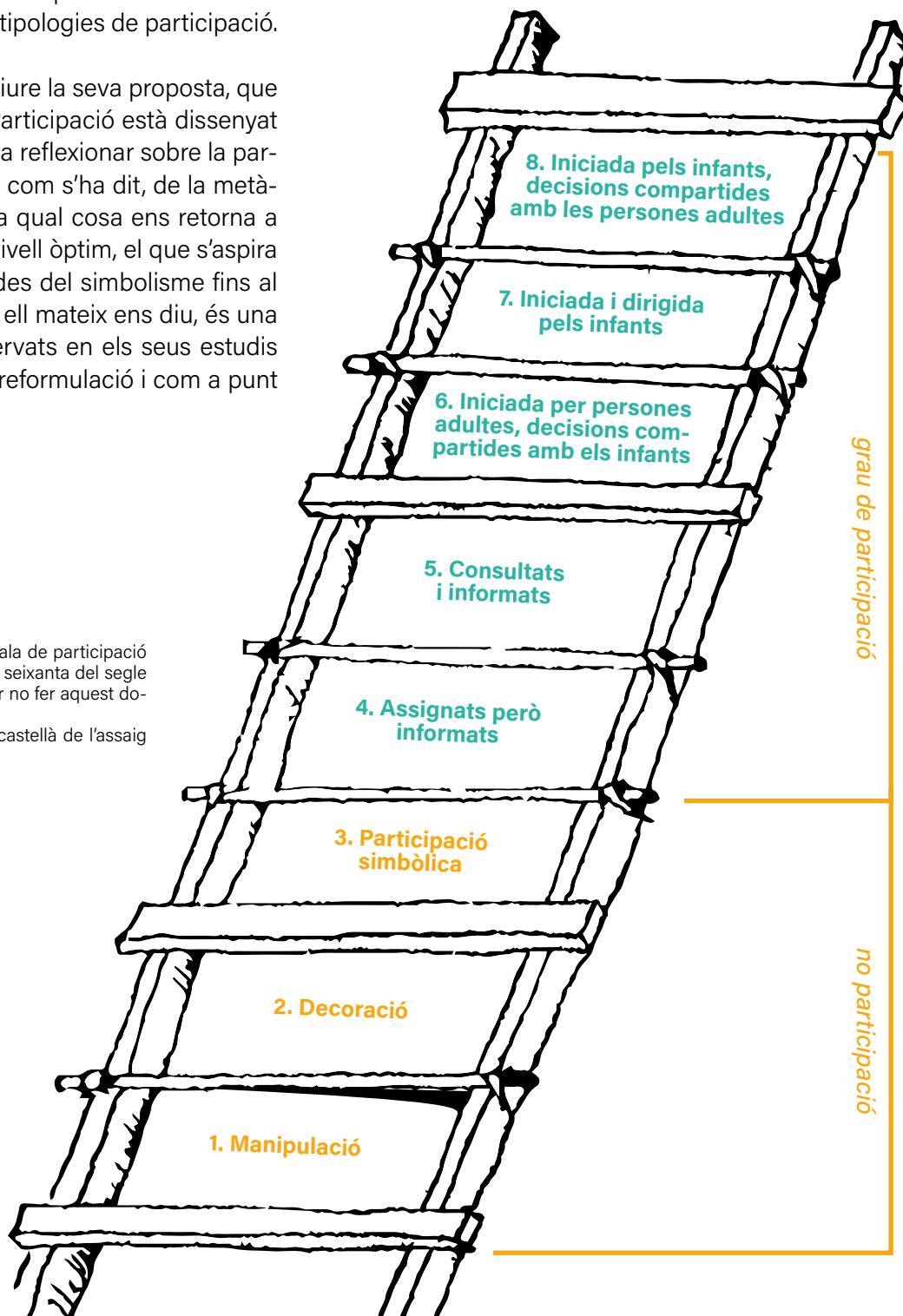
Doncs bé, ara una sorpresa.

⁹ Arnstein és qui primer va fer una escala de participació pensada en els adults a la dècada dels seixanta del segle passat. Tireu de Google o wikipèdia per no fer aquest document molt feixuc!

¹⁰ Font: il·lustració de la publicació en castellà de l'assaig de R. Hart (pag. 10)

L'ESCALA DE LA PARTICIPACIÓ

Fig. 3: Escala de Participació de R. Hart (1993)¹⁰

Adaptació de l'escala de Hart: Fundació Ferrer i Guàrdia (2009)¹¹

La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia¹² adapta l'escala de R. Hart i realitza un canvi d'ordre en els graons set i vuit, els més alts de l'escala, com a proposta per al treball i estudi de la participació en les entitats del seu àmbit educatiu i ideològic. A l'escala modificada de Hart i que fan servir tant Acció Escolta com l'Associació de Casals de Joves de Catalunya (amb el nom "d'escala de participació dels i les joves"), el màxim grau de participació és aquell en el que es dóna la plena autonomia de les joves i els infants, és a dir, les accions pensades i executades pels mateixos infants i joves (Cortés, coord. 2009).

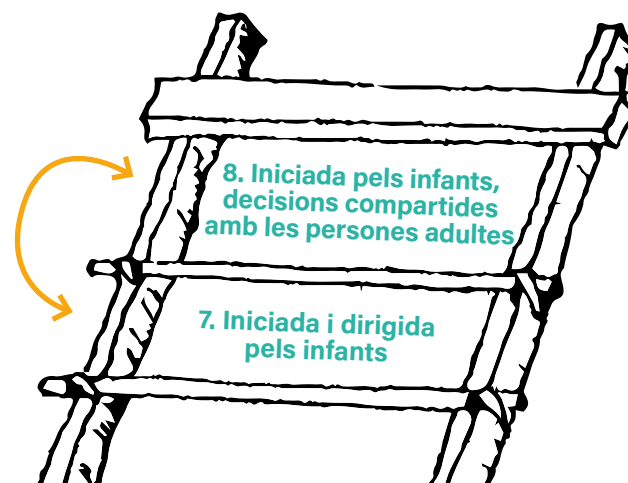

Fig. 4: Adaptació Fundació Ferrer i Guàrdia de l'escala de Hart.

«L'escala de Hart dóna prioritat als espais i/o les situacions de màxima autonomia per als joves, ja que tant els agrupaments com els casals són, per damunt de tot, un model d'autoorganització que es fonamenta, en primera i en darrera instància, en la llibertat dels joves que s'hi associen. Són ells els únics protagonistes. Aquesta finalitat concorda també amb el plantejament que fem des dels esplais i agrupaments sobre la participació i la responsabilització progressives, tot pensant que l'autonomia als grups d'edat va creixent a mesura que els grups es fan més grans» (P. 20).

El context de l'adaptació d'aquesta escala és la visió i defensa del màxim protagonisme dels i les joves de forma autònoma per la qual cosa els projectes iniciats i dirigits per als joves constitueixen la fita del treball educatiu en participació que realitzen les nostres institucions educatives.

La Tipologia de Trilla i Novella (2001)

Jaume Trilla i Ana Novella (2001, 2011, 2014)¹³ presenten el 2001 una tipologia diferent partint de quatre classes més àmplies de participació on cada una de les classes es defineix per característiques pròpies, essent formes qualitatives i fenomenològicament diferents. Totes elles aporten elements significatius pel desenvolupament de competències participatives i es produeix un increment progressiu de la complexitat de la participació de nivell en nivell (fins a arribar al quart). Aquestes tipologies trenquen també la idea d'escala i és un dels preceptes sobre els quals es recolzen estudis i treballs anteriors de les nostres entitats. Aquestes formes de participació, de forma ascendent (de menor a major grau de participació), serien:

¹¹ La trobareu al document-llibre "Volem, podem, sabem...Participem" publicat per Esplac, col·lecció Esmolet, núm. 5 https://issuu.com/esplaiscatalans/docs/esmolet_5

¹² La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia pertany al Moviment Laic i Progressista de Catalunya. Més informació a <http://mlp.cat/es/> i <http://www.ferrerguardia.org/es>

¹³ Els continguts d'aquest apartat recullen l'assaig del 2001 però també les aportacions a l'article del 2011 *Participación, democracia y formación de la ciudadanía* i el treball del 2014 *La participación infantil*, al llibre *Participación infantil y construcción de la ciudadanía*

1. Participació simple: consisteix a prendre part en un procés o una activitat com a espectador o executant. Això implica que l'adult l'ha preparat. És una participació sobretot de tipus "quantitatiu". També inclouria activitats no decidides pels participants però, on tenen un cert grau d'autonomia per prendre decisions i transformar el desenvolupament de l'activitat. Parlem d'actes festius, elaboració de manifestos...

2. Participació consultiva: els infants intervenen no com a espectadors o executants sinó que ho fan mitjançant l'ús de la paraula. Suposa escoltar-los. Aquestes formes van des de demanar opinió sense compromís d'acatar-la fins a processos consultius vinculants. Són exemples les remodelacions d'espais, representació en comissions...

3. Participació projectiva: mentre les dues formes anteriors tenen una connotació d'exterioritat, en aquest model el projecte és també de l'infant. Requereix més compromís i corresponsabilització i és condició que les participants sentin el projecte com a propi; els infants es converteixen en agents actius, la seva implicació és indispensable per al projecte. No suposa únicament opinar sinó, imprescindiblement passar a l'acció. Seria el cas quan els nens i les nenes, davant una qüestió o tema s'organitzen per a la recerca d'informació i proposen accions al respecte, sent l'ideal que en desenvolupin alguna d'elles. No caldria la intervenció de l'adult, els infants són competents per participar projectant¹⁴. Els adults i les institucions poden intervenir per desenvolupar les competències i ampliar les possibilitats de participació (facilitar mitjans, animació...). En tot cas, els nens i adolescents han d'assumir el projecte com a propi malgrat que hagi sigut iniciat pels adults i aquests han d'estar disposats que el projecte sigui reformat i reformulat.

4. Metaparticipació: els propis subjectes demanen, exigeixen o generen nous espais i mecanismes de participació. Implica un elevat grau de complexitat i de competències participatives. L'objectiu de la participació és la participació en si mateixa (reivindicar-la i/o analitzar-la). Afirmen els autors de la proposta que les competències participatives són continguts de la participació.

La metaparticipació ha de constituir l'horitzó educatiu de tot el procés que es desenvolupi a les nostres entitats. La suma de les experiències vivencials, del desenvolupament de competències i tota l'experiència vital propiciarán aquesta competència genèrica. Aquest desenvolupament s'ha de fer transversal de forma que transcendeixi de l'entorn grup/unitat cap a la pròpia governança de l'entitat o d'altres estructures superiors (federacions, etc.).

La proposta es completa amb la inclusió de quatre criteris o factors moduladors que pretenen refermar la idea que les quatre formes suposen un increment progressiu de la complexitat i que permeten establir a cada forma diferents gradacions. Són els que hem citat anteriorment en parlar de components i indicadors.

¹⁴ Considerem que, en el cas d'infants sense experiències prèvies de participació, aquest nivell els és difícil d'assolir. Treballar programes com el que es proposa en aquest treball ha de permetre desenvolupar competències que els permetin situar-se en aquest nivell.

Finalment, segons aquests autors, s'han de donar també les condicions per a una participació real i efectiva que serien: el reconeixement del dret a participar (i, per tant, el desenvolupament dels components), disposar de les capacitats necessàries per exercir-lo i que existeixin els mitjans i/o espais adequats per fer-ho possible. Aquestes condicions s'haurien de donar conjuntament.

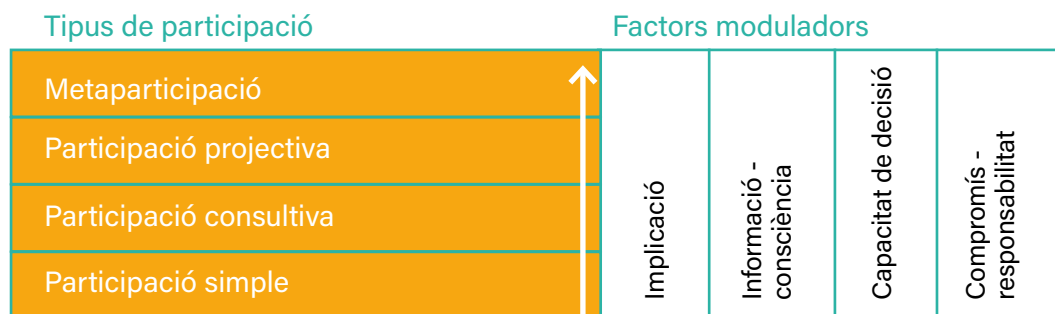

Fig. 5 : Tipologies de participació i factors moduladors

Aprendre a participar

Les nostres entitats, juntament amb altres, van participar en un estudi fet per Galceran (2004) anomenat "Aprendre a participar" i on la participació es defineix com un procés d'aprenentatge. Segons aquesta autora, en aquests grups (els nostres), on «les relacions interpersonals que es forgen esdevenen una oportunitat única per l'aprenentatge de la participació» (p. 10), s'aprèn a participar des de l'experiència vital d'aquest valor. Es veu com un procés guiat en què es desenvolupen una sèrie d'etapes que parteixen d'un repte determinat en què caldrà esbrinar en quin moment del procés d'aprenentatge de la participació es troba el grup per intervenir en conseqüència:

Aquest esquema reproduïx la metodologia de treball per projectes (aprendre fent) pròpia d'Acció Escolta i Esplac.

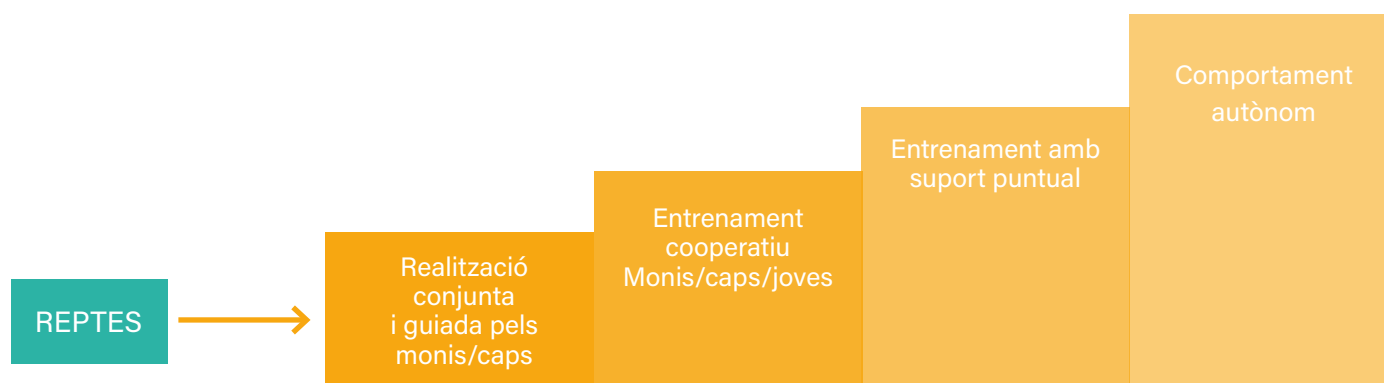

Fig. 6 : Procés educatiu en l'àmbit del lleure, per projectes (Galceran, 2004)¹⁵

¹⁵ Adaptació pròpia de la proposta de l'autora. Altres autors han fet propostes més genèriques sobre els principis que han de guiar qualsevol projecte que tingui com a finalitat promoure la participació efectiva. Al treball de Novella i Col. (2014) Participació infantil i construcció de la ciutadania, s'inclou un recull d'aquestes propostes (pag. 73-90).

Quan el grup aprèn a decidir i a planificar, la tasca dels i les educadores és posar a l'abast els recursos necessaris i fer recolzament. A la tercera fase, quan el grup ha adquirit pràcticament l'autonomia, la tasca dels responsables és oferir un entrenament amb recolzament puntual. Aquest entrenament esdevé la facilitació d'escenaris i posta en contacte amb activitats i moments que catalitzin l'aparició de competències i habilitats. A la darrera fase, el grup presenta un comportament autònom i autogestionat, treballa sol de manera eficaç, els educadors acompanyen sense intervenir. Com es pot veure, el que es potencia és l'autonomia i el protagonisme a partir de disposar de capacitats, habilitats i oportunitats.

Voler, poder i saber participar

González i Mestres (2010)¹⁶ diuen que per participar s'han de donar tres condicions: voler, poder i saber. Expliquen que la primera recull la inquietud de la persona per incidir en la vida pública, la segona es refereix a l'existència d'espais on poder participar i dels recursos (de context) necessaris i la tercera als coneixements i habilitats (recursos personals). Aquesta consideració és ampliada posteriorment per Cortés i Díez (coords., 2009) en una publicació d'ESPLAC¹⁷ (p. 61) seguint la mateixa línia conceptual però incloent en els tres factors els Drets de la Infància (sense excloure altres consideracions): voler posar-los en pràctica, poder fer-los servir com a eina jurídica i afavorir el seu coneixement (saber-los).

En un altre treball del 2011, publicat per a l'Ajuntament de Vitoria-Gasteiz (INVESCO, 2011), es consideren aquestes condicions com a necessàries i interdependents de forma que en qualsevol d'elles es poden trobar barreres per a la participació. Com a elements del "voler" s'identifica l'opinió, les actituds, la motivació, la interiorització de la norma (assumir com a pròpies les normes socials) i el compromís. Es podria dir que tots són elements que configuren la motivació i/o predisposició a (en quant a voluntat). En la interiorització de la norma i la formació de la voluntat és fonamental la socialització on esdevenen determinants la família, el grup d'iguals i l'entorn social i educatiu. El compromís vindria lligat a raons i motius personals de diversos tipus (emocionals, ideològiques d'identitat, etc.). En el "poder" hi ha una ampliació a les consideracions anteriors: s'inclourien a més dels factors del context (espais, entorn i estructures per participar) les capacitats personals per fer-ho, capacitats reals (les adequades per a la participació) i percebudes i sentides (confiança en els possibilitats personals d'aconseguir objectius a través de la participació). Així, doncs, no només ha d'existir l'estructura sinó que la persona l'ha de percebre com oberta a la participació. En parlar de les capacitats sentides ens apareix aquí també els conceptes d'eficàcia percebuda i autoconfiança que, a la vegada entroncarien amb el *voler* (la motivació)¹⁸ però també les capacitats que ens porten cap al "saber". Finalment, pel que fa al "saber", s'indica que inclou les habilitats socials i participatives, la informació i el coneixement teòric. Cal conèixer les estructures o organitzacions de la participació i desenvolupar les capacitats personals i habilitats per a desenvolupar la participació. Expliquen els autors d'aquest informe que aquest *saber* implica poder tenir habilitats «per poder passar de la queixa a l'exercici de la ciutadania (corresponsabilitat social) i a la postura activa de la recerca de solucions» i que això implica tenir

¹⁶ El treball d'aquests autors, Fidel González i Aida Mestres, publicat per *Casals de Joves de Catalunya* al 2010 amb el nom d' *Educar en participació, una assignatura pendent*, és un antecedent del treball educatiu de la participació promociat des de les nostres entitats. La proposta era un treball educatiu als centres de secundària com a crèdit de síntesi.

¹⁷ Es pot consultar el quadre a l'Esmolet "Volem, podem, sabem...participem!" publicat per ESPLAC, p. 61

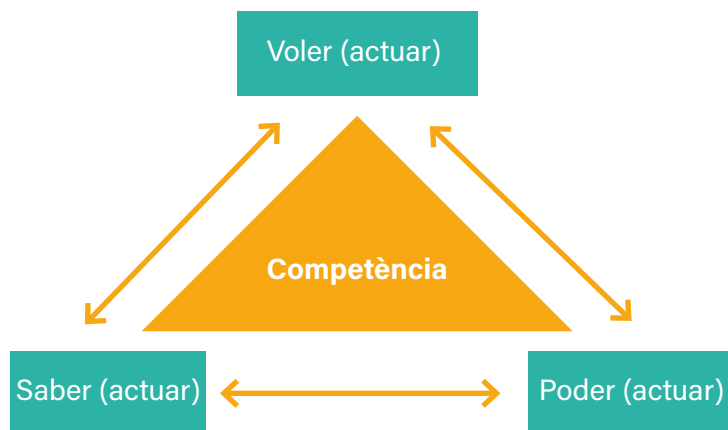
¹⁸ L'experiència emocional (frustració, èxit, eficàcia...), la percepció d'utilitat, etc., en experiències anteriors conformen també elements de motivació.

habilitats i coneixements per a la resolució de conflictes i per a trobar espais de consens. Afegiríem a aquest plantejament, a partir de les propostes anteriors, al "saber" el coneixement del dret (Drets Humans, Drets de la Infància). Al llarg d'aquest treball, també hem fet referència als diferents aspectes tractats amb aquest triangle saber-voler-poder. Per a Esplac, aquesta tríada és anomenada com "condicions per a la participació".

En aquesta unió del voler, poder i saber s'estableix un triangle molt important que, coincidentment, és el que configura la pròpia definició del que és una competència, del que vol dir ser competent (us deixem lligar caps...):

La competència per participar esdevé com a combinació d'aquests tres elements en equilibri i mútua correspondència. Com es pot veure, amb alguna diferència en les formulacions, són molts els autors que coincideixen en la idea que cal l'educació d'unes competències específiques per a la participació. Aquestes competències abastarien totes les dimensions de l'educació: coneixements, destreses i habilitats, actituds i valors (Osorio, 2003). Els canvis metodològics i el treball de les competències a partir d'experiències vivencials i pràctiques de valor, són les vies per incloure l'educació de la participació des de la visió de "a participar s'aprèn participant" i des del desenvolupament del nostre rol com a escoles de ciutadania.

Fig. 7 : Triangle de competència¹⁹

¹⁹ Elaboració pròpia. En produir-se aquestes tres condicions en l'exercici de participació esdevenim competents i, com a procés d'aprenentatge que és, es conforma també un procés d'aprenentatge estratègic en la línia que postula Martínez Fernández (2002) que parla del triangle de l'aprenentatge estratègic com el configurat pels eixos voler, poder i saber aprendre.

BIBLIOGRAFIA COMENTADA

Alfageme, E. (2003). De la Participación al Protagonismo Infantil. Propuestas para la acción. Madrid: Plataforma de Organizaciones de Infancia.

Interessant document per a reflexionar sobre la idea del protagonisme infantil i la consideració de l'infant com a ciutadà de ple dret.

Cortés, R., coord. (2009). Volem, podem, sabem: participem! Barcelona: ESPLAC.

D'indispensable lectura per a monis del moviment. Ofereix recursos i activitats per a treballar les condicions de la participació (voler-poder-saber) i un banc de bones pràctiques que, tot i ser del 2009, és útil i inspirador

Cussiánovich, A. (2005). Participación ciudadana de la infancia desde el paradigma del protagonismo. II Congreso Mundial de la Infancia i Adolescencia: Ciudadanía desde la niñez y adolescencia y exigibilidad de sus derechos. Lima: IFEJANT.

Un altre referent important per a entendre i treballar el concepte de protagonisme infantil, del que és participació protagonista en l'infant.

Galceran, M. (2004). Aprender a participar. Barcelona: Fundació Bofill.

Aquest és un treball fet conjuntament amb moltes entitats de lleure, entre elles les del nostre moviment. Parla des de l'acció educativa del lleure i recull molts dels nostres principis educatius. Aterra el treball de l'aprenentatge de la participació al lleure i al treball per projectes a les entitats associatives de lleure infantil i juvenil.

Gaytán, A. (1998). Protagonismo infantil. Dins B. Abegglen i R. Nenes, R. (coord). La participación de niños y adolescentes en el contexto de la Convención sobre los Derechos del Niño: visiones y perspectivas. UNICEF: Bogotá

Les experiències llatinoamericanes són força potents. La idea de protagonisme torna a ser present en aquell treball centrant-se en la idea de dret dels infants.

ESPLAC Dret a participar. Decàleg de participació infantil

Un dels documents més recents elaborats per ESPLAC, molt estructurat i clar. Ofereix diversos recursos per a aplicar en els components i les tipologies de participació. Conté referències de recursos per aplicar de forma pràctica.

Gutiérrez, A. et. al. (2011). La participación como acción creadora. Montevideo: IIN/OEA.

Es basa en el poder constructor i transformador de l'educació de la participació en les infants.

González, F., i Mestres, A. (2010). Educar en participació, una assignatura pendent. Barcelona: Casals de Joves de Catalunya.

Primer treball des del nostre moviment que pretén traspasar les fronteres del lleure cap a l'educació formal. Conté una important caixa d'eines pel que fa a dinàmiques per a treballar el voler-poder i saber de la participació. Pensades per a secundària però extrapolables a les nostres entitats.

Hart, R. (1993). *La participación de los niños: de la participación simbólica a la participación auténtica*. Colombia: Gente Nueva.

Explicació de la seva escala. És el treball de l'autor de presentació i justificació de la seva teoria en la que aplica la primera escala pensada per a adults (la d'Arstein) als infants. Els següents del mateix autor van en la línia.

Hart, R. (1996). *Interpreting the participation articles of the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Congreso: *La convención sobre los derechos del niño hacia el s.XXI*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.

Hart, R. (2001). *La participación de los niños en el desarrollo sostenible*. Barcelona: Ed. PAU Education.

Invesco, (2011). *Análisis de la participación joven en Vitoria-Gasteiz*. Vitoria: Ajuntament de Vitoria-Gasteiz.

Martínez Fernández, J.R. (2002). *Aprender: necesaria unión entre el querer, el saber y el poder*. *Revista de pedagogía*.23 (68).

Aquest article ens parla dels components d'una competència: voler-poder i saber. Ens ajuda a relacionar amb les condicions de la participació expressades des de Casals de Joves i per ESPLAC.

Novella, A. (2009). *La participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Novella, A. (2010). *La formación de la cultura cívica desde el mundo local*. Dins J.M. Puig, *Entre todos*. *Compartir la educación para la ciudadanía*. (183-196). Barcelona: Horsori.

Novella, A. (2012). *La participación infantil: concepto dimensional en pro de la autonomía ciudadana*. *Revista TESI*. 13(2), p. 380-343.

Novella, A. (2013). *La participación de los niños, cuestión de avances profundos*. *Rayuela, revista Iberoamericana sobre niñez y juventud en lucha por sus derechos* (7), 96-104.

Novella, A. et. al. (2014). *Participación infantil y construcción de la ciudadanía*. Barcelona: Graó.

Novella, A., i Trilla, A. (2014). *La Participación Infantil*. Dins Novella, A. et. al. *Participación Infantil y Construcción de la Ciudadanía*. Barcelona: Graó.

Tots els treballs d'Anna Novella són imprescindibles per al treball en participació infantil. És la creadora del Consell d'Infants de Sant Feliu i experta i assessora de multitud d'ajuntaments.

Aquest últim llibre en especial en el que col·laboren altres autors, es parla de la ciutadania infantil i de la importància de les experiències de lleure en la construcció de la ciutadania i en la vida social de les persones. Indispensable.

Osorio, E. (2003). La participación infantil desde la recreación.

Molt interessant el concepte de "recreación" com a simulació de la realitat i treball des de la realitat i també com a sinònim (en castellà) de gaudi. Aplicació significativa de la participació infantil.

Rodriguez Venegas, F (2015). L'educació de les competències per a participar: una proposta metodològica" Tesi doctoral dirigida per Anna Novella i Jaume Trilla , Universitat de Barcelona.

Inspirada des del treball de González i Mestres amb Casals de Joves, extrapola l'educació de la participació a tot el primer cicle de l'ESO des de la premissa que la participació requereix competències que es poden i s'han de treballar. Conté un important banc de dinàmiques i tècniques exportades del lleure a l'educació formal. La fonamentació teòrica d'aquesta tesi pot ser un bon document per entendre la participació infantil i l'educació de la participació. Aquest document conté gran part del contingut de fonamentació d'aquesta tesi.

Shier, H. (2001). Los caminos hacia la participación. Children & Society , 15, 107-117.

Shier, H. (2008). Retomando los Caminos hacia la Participación: Aprendiendo de los niños, niñas y adolescentes trabajadores del café de Nicaragua. Medio Ambiente y Urbanización 69,1, 67-82.

Shier, H. (2009). Teoría de la participación infantil: su aplicación y relevancia en la práctica cotidiana. San Ramón, Matagalpa (Nicaragua): CESESMA/FEDAIA

Els treballs de Shier són d'una gran potència per anar al fons de què és la participació infantil. Com s'ha dit, les experiències llatinoamericanes estan plenes de protagonisme infantil obligat per les circumstàncies: quan no hi és l'adult, "no hi ha més remei"... Per pensar...

Trilla, J. (1998). Pensar la ciutat des de l'educació. Seminari Projecte Educatiu de Ciutat. Temps d'Educació, 12, 13-55.

Trilla, J., i Novella, A. (2001). Educación y participación social de la infancia. Revista Iberoamericana de Educación, 26, 137-164.

Trilla, J., i Novella, A. (2011). Participación, democracia y formación para la ciudadanía. Los consejos de infancia. Revista de Educación, 356, 23-43.

Trilla, J. , et al. (2014). Participación Infantil y Construcción de la Ciudadanía. Barcelona: Graó.

Jaume Trilla és un altre dels imprescindibles. És un dels primers autors que allà pels vuitanta-noranta va començar a parlar i reivindicar el valor educatiu del lleure i de les entitats de lleure. Gran expert en el paper de l'educació en el lleure a la societat i, juntament amb l'Anna Novella, gran expert en participació infantil i juvenil.

ENQUESTES UTILITZADES

▶ ENQUESTA MONIS I CAPS

▶ ENQUESTA ADOLESCENTS

▶ ENQUESTA INFANTS

FUNDACIÓ
FERRER i GUÀRDIA